

Ways to Develop the Professional Skills of Sewing Students in Specialized Technical Colleges

Djurayeva Zamira Nuraliyevna

Vocational Training Master Fergana Specialized Technical College for Persons
with Disabilities

Abstract. This article analyzes the scientific and pedagogical foundations and practical ways of forming and consistently developing the professional skills of students studying tailoring in specialized technical schools for people with disabilities. The tailoring profession is one of the areas that requires theoretical knowledge, specific technological skills and manual labor productivity from the student. The author reveals such areas as the organization of practical training, the use of modern educational technologies and integrated (dual) education with production, and the introduction of an individualized approach based on the health and capabilities of each student. Attention is also paid to the criteria for assessing professional skills and adapting students to the labor market.

Keywords: vocational skills, sewing, special technical school, people with disabilities, inclusive education, practical skills, dual education, education specialist, professional competence, labor education.

MAXSUS TEXNIKUMLARDA TIKUVCHILIK YO‘NALISHI O‘QUVCHILARINING KASBIY MAHORATINI RIVOJLANTIRISH YO‘LLARI

Djurayeva Zamira Nuraliyevna

Farg‘ona imkoniyatlari cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan maxsus
texnikumi, ta’lim ustasi

zamiraxonjorayeva1985@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada imkoniyatlari cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan maxsus texnikumlarda tikuvchilik yoʻnalishi boʻyicha taʼlim olayotgan oʻquvchilarning kasbiy mahoratini shakllantirish va izchil rivojlantirishning ilmiy-pedagogik asoslari hamda amaliy yoʻllari tahlil qilingan. Tikuvchilik kasbi oʻquvchidan nazariy bilim, aniq texnologik koʻnikma va qoʻl mehnatining mahsuldorligini talab etadigan sohalar qatoriga kiradi. Muallif amaliy mashgʻulotlarni tashkil etish, zamonaviy taʼlim texnologiyalari va ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan (dual) taʼlimni qoʻllash, har bir oʻquvchining sogʻligʻi va imkoniyatidan kelib chiqqan holda individuallashtirilgan yondashuvni joriy etish kabi yoʻnalishlarni ochib bergan. Shuningdek, kasbiy mahoratni baholash mezonlari va oʻquvchilarni mehnat bozoriga moslashtirish masalalariga eʼtibor qaratilgan.

Kalit soʻzlar: kasbiy mahorat, tikuvchilik, maxsus texnikum, imkoniyatlari cheklangan shaxslar, inklyuziv taʼlim, amaliy koʻnikma, dual taʼlim, taʼlim ustasi, kasbiy kompetensiya, mehnat tarbiyasi.

Аннотация. В данной статье анализируются научно-педагогические основы и практические пути формирования и последовательного развития профессиональных навыков студентов, обучающихся швейному делу в специализированных технических училищах для людей с ограниченными возможностями. Швейное дело – одна из областей, требующих от студента теоретических знаний, специфических технологических навыков и ручного труда. Автор раскрывает такие аспекты, как организация практической подготовки, использование современных образовательных технологий и интегрированное (дуалистическое) образование с производством, а также внедрение индивидуализированного подхода, основанного на здоровье и возможностях каждого студента. Также уделяется внимание критериям оценки профессиональных навыков и адаптации студентов к рынку труда.

Ключевые слова: профессиональные навыки, шитье, специализированное техническое училище, люди с ограниченными возможностями, инклюзивное образование, практические навыки, дуалистическое образование, специалист в области образования, профессиональная компетентность, трудовое воспитание.

Kirish

Bugungi kunda O‘zbekistonda kasb-hunar, texnikum ta’limi tizimini isloh qilish, har bir yoshni mehnat bozorida talab yuqori bo‘lgan kasb-hunar bilan qurollantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 7-avgustdagi 466-sonli qaroriga muvofiq kasb-hunar maktablari, kollejlari va texnikumlar yagona professional ta’lim muassasalari toifasiga birlashtirildi va ularda zamonaviy talablarga javob beradigan kadrlar tayyorlash vazifasi belgilab qo‘yildi.

Mehnat bozori uchun malakali ishchi kadrlar tayyorlash tizimi keng tarmoqqa ega: rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra, 2020–2021 o‘quv yilida mamlakatda 339 ta kasb-hunar maktabi, 194 ta kollej va 195 ta texnikum faoliyat yuritgan. Ushbu tarmoqning alohida va ijtimoiy jihatdan eng mas’uliyatli bo‘g‘inini imkoniyatlari cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan maxsus texnikumlar tashkil etadi. Bunday muassasalarning huquqiy maqomi va faoliyati Vazirlar Mahkamasining 2007-yil 17-maydagi 100-sonli “Imkoniyatlari cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan kasb-hunar maktablari faoliyati to‘g‘risida”gi qarori bilan tartibga solinadi.

Tikuvchilik yo‘nalishi bunday texnikumlarda eng ommabop va hayotiy ahamiyatga molik kasblardan biri hisoblanadi. Buning sababi shundaki, tikuvchilik o‘quvchiga nisbatan barqaror mehnat ko‘nikmasini, e’tiborni jamlash va aniq harakatlar ketma-ketligini bajarishni talab etadi; ayni paytda u o‘quvchiga mustaqil daromad manbai va jamiyatga to‘laonli qo‘shilish imkonini beradigan amaliy hunardir. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 1-dekabrda PF-5270-sonli Farmonida ham

nogironligi bo'lgan shaxslarni kasbga tayyorlash va ish bilan ta'minlash davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

Shu bilan birga, maxsus texnikumlarda kasbiy mahoratni rivojlantirish o'ziga xos pedagogik vazifa hisoblanadi: bu yerda o'qituvchi va ta'lim ustasi nafaqat texnologik bilim berishi, balki o'quvchining sog'lig'i, psixofiziologik holati va individual ehtiyojlaridan kelib chiqib ta'lim jarayonini moslashtirishi lozim. Mazkur maqolaning maqsadi - ana shu sharoitda tikuvchilik yo'nalishi o'quvchilarining kasbiy mahoratini rivojlantirishning samarali yo'llarini ko'rsatib berishdan iborat.

Kasbiy mahorat tushunchasining mohiyati

Kasbiy mahorat - bu shaxsning ma'lum kasb doirasida ishni yuqori sifat va mahsuldorlik bilan, mustaqil ravishda hamda ongli tarzda bajara olish qobiliyatidir. U bir lahzada shakllanmaydi, balki nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakaning izchil rivojlanishi natijasida bosqichma-bosqich yuzaga keladi. Tikuvchilik yo'nalishida kasbiy mahorat quyidagi tarkibiy qismlardan tashkil topadi:

- nazariy bilim — matolarning turlari va xossalari, kiyim modellashtirish, andoza (lekalo) tayyorlash, tikuv mashinalari tuzilishi va texnik xavfsizlik qoidalarini bilish;
- texnologik ko'nikma — o'lcham olish, bichish, qatorlash, tikish, dazmollash va buyumga pardo berish jarayonlarini to'g'ri bajarish;
- sensomotor malaka — qo'l harakatlarining aniqligi, ko'z bilan qo'l muvofiqligi va ish tezligi;
- kasbiy fazilatlar — mehnatsevarlik, sabr-toqat, mas'uliyat, ozodalik va ishni oxiriga yetkazish odati.

Imkoniyatlari cheklangan o'quvchilar uchun bu tarkibiy qismlarning rivojlanish sur'ati turlicha bo'ladi. Shu bois ta'lim ustasi mahoratning har bir elementini alohida kuzatib, o'quvchining kuchli tomonlariga tayangan holda ish olib borishi maqsadga muvofiqdir.

Amaliy mashg'ulotlarni samarali tashkil etish

Tikuvchilikda kasbiy mahoratning asosiy poydevori amaliy mashg'ulotlarda quyiladi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, mahorat takroriy va tizimli mashqlar orqali mustahkamlanadi. Amaliyotni samarali tashkil etish uchun quyidagi tamoyillarga amal qilish tavsiya etiladi:

- oddiydan murakkabga prinsipi - o'quvchi avval to'g'ri chiziqli tikuvni, so'ngra burchak, choklar, cho'ntak va yoqa kabi murakkab elementlarni o'rganadi;
- amaliyotning bosqichlarga bo'linishi - har bir operatsiya alohida ko'rsatiladi, o'quvchi bilan birga bajariladi, keyin o'quvchi mustaqil takrorlaydi;
- namuna asosida o'rgatish — ta'lim ustasi ish jarayonini sekin va aniq ko'rsatib berishi, o'quvchi esa ko'rgan harakatini takrorlashi muhimdir;
- yakuniy mahsulotga yo'naltirilganlik — o'quvchi tugallangan buyum (fartuk, ko'ylak, yostiq jildi va h.k.) tayyorlaganida o'z mehnatining natijasini ko'rib, motivatsiyasi oshadi.

Amaliy mashg'ulotlar o'quv ustaxonalarining moddiy-texnik ta'minoti bilan bevosita bog'liq. Zamonaviy tikuv mashinalari, overlok va dazmollash uskunalari, yetarli yorug'lik va xavfsiz ish o'rni o'quvchining sog'lom va mahsuldor mehnat qilishini ta'minlaydi. Imkoniyatlari cheklangan o'quvchilar uchun ish o'rni ergonomik tarzda, ya'ni o'quvchining jismoniy holatiga moslab jihozlanishi alohida ahamiyatga ega.

Zamonaviy ta'lim texnologiyalari va vositalaridan foydalanish

Kasbiy mahoratni rivojlantirishda an'anaviy usullar bilan bir qatorda zamonaviy pedagogik texnologiyalar samaradorlikni sezilarli oshiradi. Interfaol va vizual usullar, ayniqsa, axborotni ko'rish va eshitish orqali yaxshi qabul qiladigan o'quvchilar uchun foydalidir. Quyidagi texnologiyalardan foydalanish tavsiya etiladi:

- video-darslik va animatsiyali ko‘rsatmalar — tikuv operatsiyalarini bosqichma-bosqich qayta-qayta ko‘rsatish imkonini beradi;
- texnologik xaritalar va rangli sxemalar — buyumni tikish ketma-ketligini ko‘rgazmali tarzda yetkazadi;
- loyiha usuli — o‘quvchi tayyor buyumni mustaqil rejalashtirib, bichib va tikib, butun jarayonni boshdan oxir o‘zlashtiradi;
- o‘yin va musobaqa elementlari — “eng ozoda chok”, “eng tez bichuvchi” kabi tanlovlar mehnatga qiziqishni oshiradi.

Pedagogik texnologiyalarni qo‘llashda har bir o‘quvchining qabul qilish tezligini hisobga olish lozim. O‘quv materialini bir necha kanal orqali — og‘zaki tushuntirish, ko‘rgazmali namoyish va amaliy bajarish orqali — yetkazish bilim va ko‘nikmaning mustahkam o‘rnashishiga xizmat qiladi.

Ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan (dual) ta’lim

Kasbiy mahoratning real mehnat sharoitida sinovdan o‘tishi va mustahkamlanishi uchun ta’lim jarayonini ishlab chiqarish bilan bog‘lash zarur. Dual ta’lim shaklida o‘quvchi nazariy bilimni texnikumda, amaliy malakani esa korxonada - tikuvchilik sexlari, atelye yoki ishlab chiqarish ustaxonalarida egallaydi. Bunday yondashuvning afzalliklari quyidagilardan iborat:

- o‘quvchi real buyurtmalar va ishlab chiqarish me’yorlari bilan tanishadi;
- mehnat intizomi, jamoada ishlash va vaqtni rejalashtirish ko‘nikmalari shakllanadi;
- bitiruvchining ish bilan ta’minlanish ehtimoli ortadi, chunki korxona uni o‘qish davridayoq biladi;
- o‘quvchida o‘z mehnati orqali daromad topish mumkinligiga ishonch paydo bo‘ladi.

Imkoniyatlari cheklangan o'quvchilar uchun ishlab chiqarish amaliyoti himoyalangan mehnat sharoitida, ya'ni o'quvchining salomatligiga zarar yetkazmaydigan, moslashtirilgan ish o'rinlarida tashkil etilishi kerak. Bu o'rinda texnikum, mahalliy hokimlik va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlik hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Individuallashtirilgan va inklyuziv yondashuv

Maxsus texnikum ta'limining o'ziga xosligi shundaki, bu yerda yagona, hammaga bir xil dastur bilan ishlash kutilgan natija bermaydi. Har bir o'quvchining nuqsoni turi, sog'lig'i darajasi va o'zlashtirish imkoniyati turlicha bo'ladi. Shu sababli individuallashtirilgan ta'lim yo'li — mahoratni rivojlantirishning eng asosli usulidir. Buning uchun:

- har bir o'quvchi uchun individual ta'lim trayektoriyasi (rejasi) tuziladi va unda erishilishi mumkin bo'lgan aniq maqsadlar belgilanadi;
- topshiriqlar o'quvchining imkoniyatiga moslab darajalanadi — ba'zi o'quvchi yirik detallarni, boshqasi nozik operatsiyalarni bajarishga ixtisoslashtiriladi;
- zarur hollarda maxsus pedagog (defektolog), psixolog va tibbiyot xodimi bilan hamkorlikda ish olib boriladi;
- o'quvchining har bir kichik yutug'i e'tirof etilib, ijobiy rag'batlantirish orqali o'ziga ishonchi mustahkamlanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan "Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da ham alohida ta'lim ehtiyojlariga ega o'quvchilarga teng imkoniyat yaratish va ularni sifatli kasbiy-texnik tayyorgarlik bilan qamrab olish vazifasi belgilangan. Mamlakat 2030-yilgacha bo'lgan davrdagi barqaror rivojlanish maqsadlarida ham nogironligi bo'lgan shaxslarning barcha darajadagi ta'lim va kasbiy-texnik tayyorgarlikdan teng foydalanishini ta'minlash majburiyatini olgan.

Motivatsiya va kasbiy tarbiyaning roli

Kasbiy mahorat faqat texnik ko'nikma emas, balki o'quvchining mehnatga bo'lgan ichki munosabati bilan ham belgilanadi. Yuqori motivatsiyaga ega o'quvchi qiyinchiliklarni yengib, mahoratini izchil oshirib boradi. Motivatsiyani oshirishning amaliy yo'llari:

- o'quvchi tayyorlagan buyumlardan ko'rgazma tashkil etish va eng yaxshilarini taqdirlash;
- o'quvchini real foydali mahsulot (forma, ro'zg'or buyumlari, milliy kiyim elementlari) tikishga jalb etish;
- muvaffaqiyatli bitiruvchilar tajribasini namuna sifatida ko'rsatish;
- o'quvchida o'z mehnati orqali oilaga va jamiyatga foyda keltirayotganlik hissinı tarbiyalash.

Mehnat tarbiyasi orqali o'quvchida mustaqillik, mas'uliyat va o'ziga ishonch shakllanadi. Imkoniyatlari cheklangan shaxslar uchun kasb egallash nafaqat daromad manbai, balki ijtimoiy moslashuv va jamiyatga to'laonli qo'shilish vositasi hamdir.

Kasbiy mahoratni baholash va ta'lim ustasining mas'uliyati

Mahoratni rivojlantirish jarayonini ob'ektiv baholash uning sifatini ta'minlaydi. Tikuvchilikda baholash bir vaqtning o'zida bir necha mezon bo'yicha amalga oshiriladi: buyumning sifati va ozodaligi, operatsiyaning to'g'ri bajarilishi, ish vaqti me'yori, materialdan tejimli foydalanish va xavfsizlik qoidalariga rioya etish. Baholashda o'quvchining boshlang'ich darajasidan erishgan o'sishini hisobga olish, ya'ni uni boshqalar bilan emas, balki o'zining avvalgi natijasi bilan solishtirish adolatli yondashuv hisoblanadi.

Bu jarayonda ta'lim ustasining roli markaziy o'rin tutadi. Amaldagi me'yoriy hujjatlarga ko'ra, ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasi pedagogi nafaqat kasbiy bilim berish, balki o'quvchining nuqsonlarini korreksiyalash va bilish faoliyatidagi o'ziga

xosliklarni me'yorga keltirish ustida ishlashi lozim. Demak, ta'lim ustasi yuksak kasbiy tayyorgarlik bilan birga sabr-toqat, kuzatuvchanlik va insonparvarlik fazilatlariga ega bo'lishi talab etiladi. Ustaning o'zi muntazam malaka oshirib borishi, yangi texnologiyalardan xabardor bo'lishi o'quvchilar mahoratining sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa

Maxsus texnikumlarda tikuvchilik yo'nalishi o'quvchilarining kasbiy mahoratini rivojlantirish murakkab, ammo ijtimoiy jihatdan g'oyat muhim vazifadir. O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, mahorat bitta omil bilan emas, balki bir necha yo'nalishning uyg'un qo'llanishi orqali shakllanadi: amaliy mashg'ulotlarni tizimli va bosqichma-bosqich tashkil etish, zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish, ishlab chiqarish bilan integratsiyalashgan dual ta'limni joriy qilish, har bir o'quvchiga individual va inklyuziv yondashish, motivatsiya hamda mehnat tarbiyasini kuchaytirish va, nihoyat, ob'ektiv baholash tizimini yo'lga qo'yish.

Eng muhimi, bu jarayonda o'quvchining sog'lig'i, individual imkoniyati va inson qadri markazga qo'yilishi lozim. Tikuvchilik kasbini puxta egallagan imkoniyatlari cheklangan yosh o'zini mustaqil ta'minlay oladigan, jamiyatning faol a'zosiga aylanadigan shaxsga aylanadi. Shu bois ta'lim ustasining mahorati, muassasaning moddiy-texnik ta'minoti hamda davlat, mahalla va ish beruvchilarning hamkorligi mazkur vazifani amalga oshirishning kafolatidir. Kelgusida bunday texnikumlarning o'quv ustaxonalarini zamonaviy uskunalar bilan jihozlash, ta'lim ustalarining malakasini oshirish va bitiruvchilarni ish bilan ta'minlash tizimini kuchaytirish kasbiy mahoratni rivojlantirishning samaradorligini yanada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (O'RQ-637-son). Toshkent, 2020-yil 23-sentabr.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Nogironligi bo‘lgan shaxslarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5270-sonli Farmoni. Toshkent, 2017-yil 1-dekabr.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-sonli Farmoni. Toshkent, 2019-yil 29-aprel.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6108-sonli Farmoni. Toshkent, 2020-yil 6-noyabr.

5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Imkoniyatlari cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan kasb-hunar maktablari faoliyati to‘g‘risida”gi 100-sonli qarori. Toshkent, 2007-yil 17-may.

6. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Uzluksiz boshlang‘ich, o‘rta va o‘rta maxsus professional ta’lim tizimini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida”gi 466-sonli qarori. Toshkent, 2020-yil 7-avgust.

7. Qodirova F.U., Pulatova D.A. Inklyuziv ta’lim: nazariya va metodika: o‘quv qo‘llanma. Toshkent, 2024. 248 b.

8. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. Toshkent: Fan, 2006. 261 b.

9. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. Toshkent: Moliya, 2003. 172 b.

10. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. Toshkent: O‘qituvchi, 2004. – 104 b.

11. Vygotskiy L.S. Asoslari (Defektologiya asoslari). Moskva: Pedagogika, 1995. 524 b.

12. Makarenko A.S. Tarbiya haqida tanlangan asarlar. Moskva: Prosveshcheniye, 1988. – 416 b.
13. UNESCO. Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All. Paris: UNESCO, 2005. 39 p.
14. International Labour Organization (ILO). Skills development through community-based rehabilitation: vocational training for persons with disabilities. Geneva: ILO, 2008. 86 p.